

Τζακ Μπαρνς

Ο ιμπεριαλισμός των ΗΠΑ έχει χάσει τον Ψυχρό Πόλεμο.
Διεθνές Βήμα, Αθήνα, 2002, σελ. 345

Από τότε που κατέρρευσαν τα σταλινικά καθεστώτα στη Σοβιετική Ένωση και τις χώρες της Ανατολικής Ευρώπης, η Ουάσιγκτον και άλλα ιμπεριαλιστικά κέντρα θριαμβολογούν ασύστολα: Ο καπιταλισμός υπερίσχυσε του κομμουνισμού, έφτασε το τέλος της ιστορίας, η ευημερία στα αμερικανικά πρότυπα βρίσκεται στο κατώφλι κάθε χώρας, αρκεί να ακολουθήσει τις συνταγές που εξαγγέλλονται στην Ουάσιγκτον, το Λονδίνο, το Παρίσι ή το Βερολίνο.

Η αριστερά έχει παίξει και αυτή ένα ρόλο στο στήσιμο του μύθου: Η *raja americana* εμφανίζεται να θριαμβεύει σε έναν κόσμο μονοπολικό, από όπου το “αντίπαλο δέος” έχει εκλείψει. Εξ’ άλλου, για τις δυνάμεις αυτές η σύγκρουση μεταξύ Ουάσιγκτον και Μόσχας ανέκαθεν επισκίαζε τη σύγκρουση ανάμεσα στις κοινωνικές τάξεις, με ρίζες στην οικονομική πραγματικότητα.

Το βιβλίο *Ο ιμπεριαλισμός των ΗΠΑ έχει χάσει τον ψυχρό πόλεμο*, του Τζακ Μπαρνς, παρουσιάζει μια άποψη ριζικά αντίθετη, όπως διαφαίνεται από τα παρακάτω χαρακτηριστικά αποσπάσματα:

- “Οι εκμεταλλευτές δεν έχουν μπορέσει να ξεπεράσουν το γε-

γονός ότι το καπιταλιστικό σύστημα είναι όλο και πιο στάσιμο και ευάλωτο. Δεν έχουν μπορέσει να σημειώσουν συντριπτικές νίκες σε βάρος των εργαζομένων και των εργατικών κινήματων σε καμία απολύτως ιμπεριαλιστική χώρα. Και δεν έχουν μπορέσει, από το 1917, να επαναφέρουν καπιταλιστικές σχέσεις ιδιοκτησίας σε καμία από τις χώρες όπου αυτές είχαν ανατραπεί.”

- “Πληθαίνουν οι ενδείξεις ότι η εργατική τάξη στις Ηνωμένες Πολιτείες και στις περισσότερες, άλλες ιμπεριαλιστικές χώρες έχει βγει πλέον από μια περίοδο πολιτικής υποχώρησης [...]. Τα σημάδια μιας ανανεωμένης αμυντικής δράσης βρίσκονται παντού γύρω μας -βλέπουμε μεγαλύτερη συμμετοχή σε απεργιακές δραστηριότητες, πράγμα που αντικατοπτρίζει το πείσμα και την αντίσταση των μαχόμενων εργατών της βάσης των συνδικάτων. Βλέπουμε μια αξιοσημείωτη αύξηση της αυτοπειθίησης και της αποφασιστικότητας των γυναικών στη βιομηχανία. Μια αυξανόμενη επιρροή Μαύρων ηγετών πάνω στις μάχες των εργατών και στους

- αγώνες των εργαζόμενων αγροτών. Μια άνοδο του κινήματος για την ανεξαρτησία του Πουέρτο Ρίκο. Και περισσότερες δράσεις για την υπεράσπιση των δικαιωμάτων των μεταναστών. Τέτοιες εξελίξεις προετοιμάζουν την ενίσχυση της ηγεσίας της εργατικής τάξης μέσα στους αγώνες αυτούς και αυξάνουν τις δυνατότητες των συνδικάτων "να δρουν εκ προθέσεως ως κέντρα οργάνωσης της εργατικής τάξης, προς το ευρύτερο συμφέρον της ολικής απελευθέρωσής της."
- "[...] το γερμανικό χρηματιστικό κεφάλαιο", μακροπρόθεσμες τάσεις που έχουν σημειωθεί στην απόφαση, η αστική τάξη της Γερμανίας και το προηγούμενος σταθερό νόμισμά της, το μάρκο, έχουν αποδυναμωθεί πολιτικά και οικονομικά μέσα από την τραυματική προσπάθεια, επί εννέα χρόνια, να καταπιούν και να χωνέψουν το εργατικό κράτος της ανατολικής Γερμανίας."
  - "Στις αρχές του 1990, οι παραφουσκωμένες αγορές των χρηματιστηρίων και των ακινήτων στην Ιαπωνία μόλις είχε καταρρεύσει. Το γεγονός ότι η κατάρρευση αυτή σημάδεψε την έναρξη μιας παγκόσμιας αποπληθωριστικής κρίσης είναι κάτι που μόνο σήμερα -αργοπορημένα, και σε ύφος όλο και πιο πανικόβλητο- έχουν αρχίσει να αναγνωρίζουν ορισμένοι εκπρόσωποι της αστικής κοινής γνώμης. Αντίθετα από τις προσδοκίες τους, δεν υπήρξε ποτέ μια ανάκαμψη. Η κρίση απλά συνεχίζει να βαθαίνει."
  - "Οι αυξανόμενες εντάσεις στους κόλπους της αντιδραστικής συμμαχίας του NATO [...] έχουν γίνει δριμύτερες. [...] το NATO διευρύνεται, με αποτέλεσμα να περιλαμβάνει ακόμη πιο εκρηκτικές αντιφάσεις στο εσωτερικό του. Το κέντρο βάρους του μετατοπίζεται ταχέως προς την Ανατολή. Η περικύκλωση του ρωσικού εργατικού κράτους γίνεται πιο σφιχτή κατά μήκος ολόκληρης της περιμέτρου του, από την Κεντρική Ευρώπη έως τον πλούσιο σε πετρέλαιο Καύκασο, και στα βόρεια της Ασίας ακολουθώντας (ίδια κατεύθυνση με τον ιστορικό Δρόμο του Μεταξιού προς το Νότο. Καθώς οι καπιταλιστικές δυνάμεις προσπαθούν να προωθήσουν τα συμφέροντά τους, θα αναμοχλεύουν τον πύρινο αυτό δακτύλιο, φτάνοντας στην ανάφλεξη όλο και πιο συχνά."
  - "[Στην πρώην Σοβιετική Ένωση και την Ανατολική Ευρώπη] η αποσάθρωση των γραφειοκρατικών καστών, που εγκατέλειψαν κάθε προσπάθεια ότι υποστηρίζουν τον κομμουνισμό ή ότι αντιπροσωπεύουν τα συμφέροντα της εργατικής τάξης και των σύμμαχών της διεθνώς, έχει εξαλείψει ένα τεράστιο εμπόδιο το οποίο επί δεκαετίες απέτρεπε τους επαναστάτες αγωνιστές να βρουν το δρόμο τους προς το μαρξισμό."
  - "Βαθμηδόν, ο ιμπεριαλισμός των ΗΠΑ προετοιμάζεται ψύχραιμα και συνειδητά, γι' αυτό που έχει πεισθεί ότι τελικά πρέπει να γίνει. Αυτό που άνοιξε η Οκτωβριανή επανάσταση στη Ρωσία

δεν είναι δυνατό να ξεγραφτεί με κάποιο κόλπο από την Ιστορία. Ο καπιταλισμός μπορεί να εγκαθιδρυθεί σε αυτή τη γη μόνο μέσα από μια αιματηρή αντεπανάσταση."

- "Ένας συγκρουσιακός άξονας ανάμεσα στην Αβάνα και την Ουάσιγκτον είναι [...] η πιο άμεση εκδήλωση της διεθνούς σύγκρουσης ανάμεσα στον ιμπεριαλισμό και τη δικτατορία του προλεταριάτου."
- Η παγκόσμια πολιτική προοπτική που παρουσιάζει ο ηγέτης του Κουβανικού Κομμουνιστικού Κόμματος Χοζέ Μπαλαγκέρ στο "Σοσιαλισμός: μια βιώσιμη επιλογή", που δημοσιεύεται σε αυτό το τεύχος, επιβεβαιώνει [ότι] "Στις υπάρχουσες διεθνείς συνθήκες δηλώνουμε και πάλι ότι ο σοσιαλισμός είναι μια αναγκαιότητα. Δεν είναι μόνο το λογικό αποτέλεσμα της ανάπτυξης των παραγωγικών δυνάμεων σε διεθνή

κλίμακα, είναι και η μόνη εναλλακτική λύση για την επιβίωση της ανθρωπότητας".

- "[...] υπάρχουν και στιγμές στην Ιστορία όπου τόσα πολλά πράγματα αλλάζουν τόσο γρήγορα που ακόμα και οι καλύτεροι μαχητές θα χάσουν τον προσανατολισμό τους αν δεν ξεκόψουν με τον τρόπο που είχαν συνηθίσει να σκέφτονται στο παρελθόν και αν δεν κοιτάξουν τον κόσμο μέσα από τα μάτια μιας γενιάς που μόλις τώρα αφυπνίζεται στην πολιτική ζωή."

Τα κείμενα της συλλογής αυτής στοιχειοθετούν την αντιφατική εικόνα μιας οικονομικής ύφεσης, μιας καπιταλιστικής κρίσης που βαθιάνει, ιμπεριαλιστικών συγκρούσεων και πολέμων και εκρηκτικής αντίστασης από την πλευρά των ανθρώπων του μόχθου. Είναι μια πρόταση που αξίζει να διαβαστεί.

Ζωρζ Μεχραμπιάν

Νικόλαος Δ. Τσίρος

Η ανάδυση του πολιτικού στο έργο του Max Weber: Μεθοδολογικές προϋποθέσεις και αποσαφηνίσεις περιεχομένου.

Εκδ. Αντ. Ν. Σάκκουλας, Αθήνα, 2001, σελ. 338

Η αναζωπύρωση του ακαδημαϊκού ενδιαφέροντος για τη βεμπεριανή κοινωνιολογία, έχει ήδη αποκτήσει εδραίο έδαφος και στη χώρα μας. Είναι σημαντική η διαπίστωση, ότι ο Weber θεμελιώνει την ερμηνευτική κατανόηση του υπό εξέταση υλικού του στη βάση μιας αμφίπλευρης συστηματικής. Δηλαδή, η συστηματική του συνδέεται

τόσο με την επιλογή της μεθόδου όσο και με το γνωσιολογικό αντικείμενο, κατά τρόπο ενιαίο και αδιαίρετο.

Σκοπός της μελέτης είναι να καταδείξει το συγκρητισμό του «αντικειμένου» της αναλύσεως με τον προεξοφλημένο ατομικισμό της μεθόδου. Με άλλα λόγια, μέθοδος και ερευνητικό υλικό υποβάλλουν

τον ερευνητή στην αδιαίρετη ανάλυσή τους, αφού η θεμελίωση των εννοιών προσαρτάται εξ ορισμού στο μεγαλόπνοο φορμαλιστικό σχήμα της βεμπεριανής επιστημολογίας. Η μελέτη αποτελείται από τρία μέρη:

Το πρώτο μέρος περιλαμβάνει δύο κεφάλαια που θίγουν κρίσιμα επιστημολογικά ζητήματα, καθώς και ζητήματα μεθόδου. Στο πρώτο κεφάλαιο, εξετάζεται ιδίως η γενική ένταξη της αξίας ιδέας στο βεμπεριανό έργο, η διαπλοκή των αξιών με το πολιτικό και ηθικό πράττειν των υποκειμένων και η έννοια της πιθανότητας ως κάμψης ενός άκρατου ορθολογισμού της μεθόδου. Στο δεύτερο κεφάλαιο, περιγράφεται η ιδεοτυπική κατασκευή των εννοιών ως μεθοδολογικό εργαλείο ανάλυσης των κοινωνικών φαινομένων.

Στο δεύτερο μέρος που αποτελείται από τρία κεφάλαια, εξετάζονται βασικές έννοιες της πολιτικής κοινωνιολογίας του Weber. Το τρίτο κεφάλαιο εστιάζεται στην ανάλυση του ορισμού του κράτους και των τυπολογικών γνωρισμάτων του. Στο τέταρτο κεφάλαιο το ενδιαφέρον στρέφεται στην εννοιολογική εμβάθυνση της βεμπεριανής έννοιας της εξουσίας (Macht) και της κυριαρχίας (Herrschaft). Επισημαίνονται εκείνα τα στοιχεία που τις καθιστούν ως έννοιες διακριτές μεταξύ τους. Στο πέμπτο κεφάλαιο δίδεται έμφαση στη στάση που πήρσε ο Weber απέναντι στο κοινοβουλευτικό σύστημα και τη δημοκρατική αρχή. Κρίθηκε σκόπιμη η ενδελεχής επισκόπηση των τοπικών νομικοπολιτικών κυρίαρχων αντιλήψεων στο γερμανικό χώρο, ώστε

να καταστεί εφικτή η ασφαλής εξαγωγή συμπεράσματος σχετικά με τη δημοκρατική ευαισθησία του Weber.

Η μελέτη καταλήγει με ένα τρίτο μέρος (6ο, 7ο, 8ο, 9ο κεφάλαιο), όπου παρατίθεται η βεμπεριανή έννοια της νομιμότητας, ενώ επίσης διερευνώνται και οι τρεις ιδεότυποι της νόμιμης κυριαρχίας. Συγκεκριμένα, στο έκτο κεφάλαιο ο συγγραφέας πραγματεύεται την έννοια της νομιμότητας (Legitimität) ως θεμελιώδη κοινωνιολογική έννοια στο έργο του Weber. Στη συνέχεια, καταγράφεται η συμβολή της για τη σταθερότητα της πολιτικής ισχύος. Επίσης αναλύονται οι απαραίτητες επιστημολογικές προϋποθέσεις για τη νομιμότητα της κυριαρχίας ως ειδικής κατηγορίας προσανατολισμένου κοινωνικού πράττειν. Τέλος, στο έβδομο, όγδοο και ένατο κεφάλαιο, εξετάζονται αντίστοιχα οι τρεις τύποι της νόμιμης κυριαρχίας: ο νομικός-ορθολογικός, ο παραδοσιακός και ο χαρισματικός τύπος.

Διαμέσου της παράθεσης και της κριτικής αντιμετώπισης ορισμένων από τις σημαντικότερες πολιτικές έννοιες της βεμπεριανής κοινωνιολογίας, η μελέτη κατορθώνει να παράσχει στον αναγνώστη μια επαρκή και πρωτογενή ενημέρωση και εικόνα της οικείας προβληματικής. Πετυχαίνει ακόμη να αναδείξει τους λόγους, που το αξιακό στοιχείο λανθάνει μονίμως στο έργο του Weber. Όσο και εάν ο ίδιος ουδέποτε το παραδέχθηκε, η εγγενής ένταση και αμφισημία των πολιτικών ορισμών του οφείλεται κυρίως στην υποκρυπτόμενη όσωση τους με την κοσμοεικόνα που κα-

λούνται να υπηρετήσουν: πρόκειται για την ιδέα της νεότευκτης επιστήμης του κοινωνικού, που θεμελιώνεται στις ανάγκες της εύτακτης οργάνωσης των ανθρωπίνων

πραγμάτων. Συνεπώς, σχετίζεται άμεσα με ό,τι «αξίζει να μάθουμε», ή διαφορετικά ειπωμένο, με το ζήτημα της κοινωνικής ωφελιμότητάς της, ως επιστήμης.

Παναγιώτης Α. Ρέππας

Οικονομική ανάπτυξη. Θεωρία και στρατηγικές

Εκδ. Παπαζήση, Αθήνα, 2002

Ο Α΄ τόμος του συγγράμματος «Οικονομική Ανάπτυξη, Θεωρία και Στρατηγικές» αποτελεί μία αξιόλογη προσέγγιση του καθηγητή του Παντείου Πανεπιστημίου κ. Παναγιώτη Ρέππα, στα θέματα οικονομικής ανάπτυξης. Έχοντας ως εφελητήριο τις κλασσικές θέσεις, φτάνει έως τις μέρες μας, παρουσιάζοντας τις νεώτερες θεωρίες και τα σύγχρονα υποδείγματα μεγέθυνσης που εμφανίστηκαν στη δεκαετία του ενενήντα.

Η ύλη που συμπεριλαμβάνεται στο βιβλίο αυτό είναι κατανοητή σε τρία μέρη. Σε κάθε μέρος ο συγγραφέας στην παρουσίαση ακολουθεί την ιστορική εξέλιξη των θεωριών και των εννοιών που διαπραγματεύεται, με σκοπό να διαφανεί η συνεισφορά των παλαιών ιδεών στις νέες που προστίθενται. Επίσης, γίνεται προσπάθεια εντοπισμού των ιδιαιτεροτήτων κάθε εποχής και του τρόπου με τον οποίο επέδρασαν αυτές πάνω στη διαμόρφωση των νέων προσεγγίσεων.

Έτσι, στο πρώτο μέρος διερευνάται το εννοιολογικό περιεχόμενο διαφόρων όρων, καθώς και ποια ήταν η διαχρονική τους εξέλιξη. Θίγονται επίσης, θέματα μέτρησης της ανάπτυξης και παρουσιάζονται στατιστικά δεδομένα για το επίπεδο ανάπτυξης ομάδων χωρών σε

παγκόσμιο επίπεδο. Το μέρος αυτό κλείνει με τη συζήτηση για τις μορφές οικονομικής οργάνωσης, από την ελεύθερη αγορά και τον κρατικό παρεμβατισμό, μέχρι τον προγραμματισμό και το νεοφιλελευθερισμό.

Σκοπός, λοιπόν, του εισαγωγικού αυτού κεφαλαίου είναι να πραγματοποιηθεί ένας γενικός διαχωρισμός των στρατηγικών οικονομικής ανάπτυξης από τη μία πλευρά, σε αυτές της ελεύθερης αγοράς ή του άκρατου φιλελευθερισμού, και από την άλλη στις παρεμβατικές στρατηγικές του οικονομικού προγραμματισμού. Γι' αυτό άλλωστε, ο συγγραφέας παρουσιάζει με αρκετή σαφήνεια, απλότητα και αμεροληψία, όλες τις στρατηγικές, παρέχοντας έτσι στον αναγνώστη τη δυνατότητα να αντιληφθεί τον τρόπο με τον οποίο επιτυγχάνονται οι οικονομικοί στόχοι, καθώς επίσης και να εξάγει συμπεράσματα για τα προβλήματα και τις αδυναμίες που προκύπτουν από την εφαρμογή αυτών των στρατηγικών. Με αυτό τον τρόπο γίνεται κατανοητό ένα σημαντικό μέρος του θεωρητικού υποβάθρου της οικονομικής ανάπτυξης, εξαιρετικά χρήσιμο για την εξέταση περαιτέρω, πιο σύνθετων θεμάτων.

Καθώς, λοιπόν, το εννοιολογικό περιεχόμενο και οι στρατηγικές οι-

οικονομικής ανάπτυξης είναι πλέον γνωστές από το πρώτο μέρος, η ανάλυση προχωρά στο επόμενο βήμα, τον εντοπισμό του πλαισίου αναφοράς των θεωρητικών εξελίξεων. Μέσα σε αυτό το γενικό πλαίσιο αναφοράς, οι προσεγγίσεις των τεσσάρων κλασικών που παρουσιάζονται, διαφέρουν σημαντικά τόσο στο ζήτημα του μηχανισμού λειτουργίας του οικονομικού συστήματος, όσο και στους παράγοντες προσδιορισμού της οικονομικής ανάπτυξης και της εξέλιξης του καπιταλισμού. Ενδεικτικά, το ένα άκρο καλύπτεται από την ανάλυση του A. Smith και το άλλο από του K. Marx, ενώ στο ενδιάμεσο με αποκλίσεις προς τη μία ή την άλλη πλευρά, τοποθετούνται οι θεωρητικές αναζητήσεις των D. Ricardo και J.S. Mill.

Αποτέλεσμα της προσπάθειας των κλασικών να συλλάβουν τις μακροχρόνιες διαχρονικές εξελίξεις του οικονομικού συστήματος, ήταν να εντοπίσουν το ενδιαφέρον τους στις γενικές αρχές που καθορίζουν την ανάπτυξη του καπιταλιστικού συστήματος.

Αντίθετα, οι νεοκλασικές θεωρίες, οι οποίες παρουσιάζονται στη συνέχεια του βιβλίου, στρέφονται κυρίως στη βραχυχρόνια ανάλυση και τα μικροοικονομικά μεγέθη. Ιδιαίτερο βάρος δίνεται στη θεωρία των σταδίων ανάπτυξης του W.W. Rostow, τη μόνη καθαρά νεοκλασική προσπάθεια κατασκευής μιας γενικής θεωρίας ανάπτυξης που εκφράζει απόψεις σε αντιπαράθεση με τις απόψεις του K. Marx. Η νεοκλασική προσέγγιση κλείνει με την παρουσίαση του θεωρητικού υποδείγματός του J. Schumpeter, το

οποίο προβάλλει τις οικονομικές κρίσεις και το ρόλο του επιχειρηματία ως την κινητήρια δύναμη ανάπτυξης και τελικά υπέρβασης του καπιταλισμού.

Με την έλευση των θεωριών οικονομικής μεγέθυνσης, ανανεώνεται το ενδιαφέρον για μακροχρόνια ανάλυση, σε ένα όμως πολύ στενότερο επίπεδο, καθαρά οικονομικών μεταβλητών που αναφέρονται στη συσσώρευση κεφαλαίου και στη μεγέθυνση του εισοδήματος. Έτσι, λοιπόν, περνάμε στα πρώτα μαθηματικά υποδείγματα που αναπτύχθηκαν από τους Harrod και Domar καθώς και το, νεοκλασικών προδιαγραφών, υπόδειγμα του Solow. Στη συνέχεια, παρουσιάζεται η προσπάθεια βελτίωσης του νεοκλασικού υποδείγματος με την εισαγωγή του ανθρώπινου κεφαλαίου μεταξύ των συντελεστών παραγωγής, φτάνοντας με αυτόν τον τρόπο στις νεώτερες θεωρίες μεγέθυνσης και στα πιο σύγχρονα υποδείγματα ενδογενούς μεγέθυνσης που εμφανίστηκαν στη δεκαετία του ενενήντα.

Στο τρίτο μέρος του τόμου αυτού, η ανάλυση περνά στην εξέταση των εκσυγχρονιστικών θεωριών ανάπτυξης. Εδώ, το ενδιαφέρον μας εντοπίζεται κυρίως στις θεωρίες δυαδικότητας, της μεγάλης ώθησης και των θεωριών φτώχειας. Παράλληλα, γίνεται ιδιαίτερη αναφορά στα προβλήματα απόσπασης πλεονάσματος από τον αγροτικό τομέα και τις στρατηγικές ισόρροπης και μη ισόρροπης ανάπτυξης, καθώς και στη συζήτηση για την προτεραιότητα ανάπτυξης του αγροτικού ή βιομηχανικού τομέα.

Θωμάς Γεωργιάδης